

Vasile-Lucian V. GOLDAN
Faculty of Theology, University „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

MULTICULTURAL RELIGIOUS PROSELYTISM OR MISSIONARY ACTIVITY IN THE POSTMODERN SECULARIZED SOCIETY?

Case
Study

Keywords

*Democracy,
Secularization,
Multicultural proselytism,
Education*

Abstract

Lately we are speaking increasingly more about progress, peace, cooperation, understanding and integration in the context of increased efforts to level the inherent differences between individuals or groups of individuals, belonging to different cultural and ideological traditions. But if we do not want all these aspirations to lead to a new Tower of Babel, it must be borne in mind the consideration as a whole and as a particular the real anthropological context of human development, in terms of immanent-transcendental axiology, the two coordinate whose balance determines the progress and the regress of history. From this perspective, the practical approach to an issue so ambitious is obliged to take into account, first the importance both of the spiritual and rational factor understood in its full forming dimension. This paper is intended to be a concise and systematic exposure of the missionary and proselyte thinking and its relationships with the process of secularization in the democratic environment of the XXI century.

INTRODUCERE

Problema dezvoltării omului ca persoană, din punct de vedere teologic și ca individ, din punct de vedere economic a preocupat întreaga gândire europeană încă din Secolul Luminilor. Progresul lui *homo faber* (constructor de unelte tehnologice) către *homo aeconomicu* (producător și consumator al bunurilor materiale) iar mai apoi înțelegerea omului ca *homo symbolicus* (ființă a cuvântului, a comunicării), a implicat înțelegere și dezvoltarea factorului rațional, cât și a celui spiritual, în întreaga lor dimensiune formatoare. Dezvoltarea acestor factori și transpunerea lor în problematica contemporaneității se poate face doar prin prisma unor coordonate ale gândirii umane privite în raport cu relația ei directă în cadrul procesului de secularizare. Raportându-mă la aceste considerente voi încerca să răspund la întrebările: *Ce este prozelitismul?; Care este legătura dintre prozelitism și procesul de secularizare?; Care este rolul prozelitismului și care sunt efectele produse de acest fenomen în societatea postmodernă; impactul lui asupra dezvoltării democratice a societății?*

Lucrarea de față se dorește a fi o expunere concisă și sistematică a coordonatelor gândirii misionare și prozelite și a relațiilor acestora cu procesul de secularizare în contextul democratic al secolului XXI.

Având în vedere faptul că se abordează o problemă actuală, multi-disciplinară cu accent atât pe probleme politico – economice, sociale și nu în ultimul rând teologice, bibliografia este una bogată, consultând atât părerea istoricilor, ample lucrări de sociologie, cât și părerea teologilor (ortodocși, catolici și protestanți). În elaborarea lucrării am utilizat atât metoda de lucru cantitativă cât și cea calitativă, folosind cu precădere atât lucrările domnilor Jean-Francois Mayer, respectiv Jean Vernet.

PRECIZAREA CONCEPTELOR

Termenul de *prozelit* provine din limba greacă *προσηλυτος*, termen ce desemna o persoană convertită recent la o idee sau religie. În Noul Testament termenul definește o persoană de origine păgână care s-a convertit la iudaism „fariseii înconjurau marea și pământul pentru a face un prozelit” (Matei 23, 15) (Carrez, Morel, 1999). Mărturii scripturistice găsim despre prozeliți în cartea Faptele Apostolilor. Astfel în ziua Pogorării Duhului Sfânt în Ierusalim se aflau numeroși prozeliți (F.A. 2, 10); Nicolae, unul dintre cei șapte diaconi ai Bisericii primare era prozelit din Antiohia (F.A. 6, 5), iar în Antiohia Pisidei, un

număr mare de prozeliți au mers după Pavel și Barnaba (F.A. 13, 43).

Poetul latin Horațiu consideră prozelitismul o caracteristică a iudaismului. Rabinii erau cei ce făceau distincție între prozeliți împărțindu-i în două categorii și anume: prozeliții dreptății (erau cei ce aveau la circumcizie, botez și aduceau jertfe) și prozeliții de lângă poartă (erau cei ce respectau cele 7 porunci ale lui Noe, respectau autoritățile civile și nu consumau carne cu sânge – Facere 9, 4-6 – dar nu se supuneau circumciziei și ansamblului de porunci evreiești) (Moisa, 1998).

Odată cu trecerea timpului termenul de *prozelitism* a căpătat conotații negative, datorită schimbărilor survenite în conținutul, motivația, spiritul și metodele a ceea ce confesiunile creștine numesc procesul „evangelizării”.

Termenul semnifică astăzi încurajarea creștinilor care aparțin unei confesiuni de a-și schimba apartenența la confesiunea lor, prin căi și mijloace care contrazic spiritul iubirii creștine, dar care totodată este în perfectă concordanță cu normele civile și juridice ale statelor în care ele își desfășoară activitatea. Cu toate acestea există și situații unde radicalismul religios, duce la fanatism și astfel se violează libertatea de exprimare a persoanei umane

În aparență prozelitismul actual apare ca o activitate misionară autentică și entuziastă. Unii oameni implicați în aceste activități sunt creștini realmente devotați care cred că fac misiune urmându-L pe Hristos. În esență, însă aceste activități țin de prozelitism datorită scopului, spiritului și metodologiei lor.

Caracterul nociv al prozelitismului constă nu doar în faptul de a corupe creștini a oricărei confesiuni, ca să devină membri ai formațiunilor numite în timp „sectare”, prin intermediul bunurilor materiale, ci și în lupta acestora împotriva unității confesiunilor majoritare existente în anumite teritorii geo-politice (Popescu, 1999).

Data fiind deprecierea termenului din punct de vedere moral, majoritatea confesiunilor creștine refuză să considere că activitatea lor este una prozelită, ci mai degrabă ei sunt convinși de faptul că urmează misiunii lui Hristos, „mergând învățați toate neamurile”, ele fiind confesiuni a căror activitate este misionară.

Din punct de vedere etimologic termenul *misiune* provine din limba latină *mitto – ere*, corespondentul grecesc al acestuia fiind cel de *apostoleo* care se traduce prin *a trimite*. În dicționarul explicativ al limbii române cuvântul *misionar/misionari*, *-e* își are apartenența în limba franceză *missionnaire* și desemnează o persoană (de obicei călugăr sau preot) trimisă – de către o autoritate bisericească – să răspândească creștinismul în teritorii locuite de persoane cu altă religie dominantă. Termenul a fost preluat de către Biserică, iar înțelesul său a căpătat

un sens mai larg vorbindu-se de misiune chiar în interiorul bisericii creștine. Un exemplu în acest caz îl constituie bisericile ortodoxe. Astfel, Ortodoxia a valorificat misiunea intensivă subliniind rolul Bisericii în comunitatea locală – „...unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu...” (Matei 18, 20) și aportul ei în dezvoltarea principiilor religios-morale, ca norme de conduită. Pentru ortodoxie misiunea s-a indentificat și continuă să o facă, cu tradiția și continuitatea Bisericii în timp, cu transmiterea credinței perpetu din generație în generație. În acest fel, obiectivul misiunii ortodoxe a fost unul exprimat într-o manieră intensivă, prin păstrarea poporului în credința ortodoxă și identificarea lui în timp cu aceasta, iar nu prin maniera extensivă, specifică Occidentului, prin care se dorea cucerirea și trasarea a noi granițe creștine. Din acest motiv, Biserica ortodoxă a fost considerată o lungă perioadă de timp ca fiind drept o „Biserică non-misionară”, – uneori fiind considerată chiar un spațiu tropice de misiune „terra missionis”, fără a se ține cont de diferențele cultural-religioase și politico-sociale dintre estul și vestul Europei, de faptul că metodologia misionară a fost una diferită, că imperativul misionar al Bisericii Ortodoxe este mai evident, că propovăduirea Evangheliei și Sfânta Liturghie sunt direct legate între ele, că centrul lucrării misionare este reprezentat de fapt de Euharistie și nu în ultimul rând, că Ortodoxia în structura ei este o Biserică dinamică și misionară (Petraru, 2002).

Treptat termenul de „prozelitism” a căpătat o conotație peiorativă, fiind asociat cu cel de erezie, ajungându-se să se vorbească despre „prozelitism sectar”.

CE ESTE PROZELITISMUL SECTAR?

Termenul de *erezie* provine din grecescul *αἰρετικός*, și desemnează atât noțiune de *eretice* (Tit 3, 10), cât și pe cea de *sectă*. Această noțiune derivă la rândul ei din termenul latin *secta*, al cărui corespondent grecesc este termenul *αἵρεσις – εὐχ* (Carrez, Morel, 1999). În Noul Testament termenul *αἵρεσις* desemnează un grup religios, secta fariseilor (F.A. 5, 17), dar și noua comunitate creștină este desemnată cu acest termen (F.A. 24, 5) aceasta datorită faptului că la origine, cuvântul *erezie* sau *sectă* nu avea conotație peioarativă, negativă de azi, ci desemna o alegere, o regroupare după anumite principii, dar și o scindare a unui grup (Xavier, 1978).

Termenul se aplică atât în spațiul filosofic cât și în cel religios. Astfel a opta pentru un anumit curent sau școală filosofică era o alegere liberă. De asemenea și în spațiul religios Iosif Flavius desemnează ca erezii cele trei mari partide religioase ale timpului său: farisei, saducheii și

esenieni. Termenul a cunoscut o evoluție semantică peiorativă, negativă în creștinism, deși fiecare religie își are propriile sale fenomene sectare ce desemnează o separație față de învățătura, morala și cultul oficial consacrat (Petraru, 2000).

Prozelitismul sectar se distinge în mod clar de mărturia creștină autentică pentru că el recurge la nenumărate tertipuri și anume: critica neonestă a doctrinelor creștine, credințelor și practicelor altei Biserici; prezentarea unei Biserici ca având o situație morală și spirituală superioară în raport cu ceea ce se percepe ca fiind slăbiciunile și problemele altei Biserici; utilizarea violenței fizice sau a presiunilor morale și psihologice pentru a-i determina pe oameni să-și schimbe apartenența la o Biserică. Prin aceasta se înțelege utilizarea de tehnici ale mass-mediei prin care o Biserică este portretizată într-un mod care-i exclude, minimalizează sau stigmatizează pe aderenții acesteia, hărțuirea prin vizite repetate la domiciliu, prin amenințări materiale sau spirituale precum și susținere cu insistență a unei modalități „superioare” de mântuire; exploatarea singurătății, bolii, depresiei, sau chiar a dezamăgirii oamenilor față de propria Biserică în scopul „convertirii” acestora, etc.

Mărturia comună este constructivă. Prin cuvânt și faptă ea face ca Evanghelia să-și păstreze mesajul pentru lumea contemporană, prozelitismul fiind o pervertire a mărturiei creștine autentice, o contramărturie am putea spune. El nu zidește, ci distruge, aducând cu sine tensiune, disensiune și sciziune, fiind un factor destabilizator pentru mărturia lui Hristos în lume. Prozelitismul reprezintă întotdeauna o lezare a spiritului de *κοινωνία* (comuniune) (Carrez, Morel, 1999), dând naștere la partide antagonice. La baza acestui prozelitism multicultural-religios există un mod de interpretare, de gândire a acțiunilor prozelite, bazat la rândul-i pe principii desprinse de cele mai multe ori din numeroasele traduceri și interpretări ale Bibliei. Acest mod de gândire a fost numit în mod defăimător „eretice” dat fiind faptul că cei ce-l folosesc sunt desprinși de ceea ce se dorește a fi Unitatea Bisericii, fie ea Ortodoxă sau Romano-catolică.

CE ESTE GÂNDIREA ERETICĂ?

Născută dintr-un protest față de Biserica lui Hristos, gândirea eretică nu mai are respect față de Tradiția Bisericii, de viața creștină în comuniune neîntreruptă cu Hristos prin Sfântul Duh, ci ea se manifestă prin atașarea față de un lider religios, o persoană pretins harismatică ce înlocuiește și se substituie Tradiției.

Chiar dacă resping Tradiția Bisericii, sectele se legitimează și își întemeiază în general autoritatea prin ceea ce a respins Biserica, numite

de conducătorii ei, învățături greșite, iar ceilalți le văd ca adevărate surse de inspirație deplin utilizate.

Teologic, secta se definește prin opoziția ei față de Biserică (confesiune din care s-a desprins) și prin refuzarea acceptării adevărului creștin propovăduit de aceasta, considerându-se drept singura manieră de a trăi viața creștină. Eliminând Biserica, gândirea eretică propune o altă structură mântuitoare care distruge relația originară între Dumnezeu și om. Întemeietorul sectei devine mijlocitorul dintre Dumnezeu și om care se substituie astfel lui Hristos și preoției sacramentale a Bisericii prin care lucrează tainic harul Sfântului Duh. În acest mod de dezvoltare a gândirii sectare accentul este pus pe parte și nu pe întreg.

Gândirea eretică se caracterizează prin reduționism și radicalism, ea fixând limitele mântuirii și revendicând monopolul adevărului și al mântuirii. Orice sectă neagă că până la apariția ei a existat Biserica adevărată și mântuirea în dialogul omului cu Dumnezeu în iubire, aceasta survenind doar odată cu apariția sectei. Negând Biserica, secta se propune pe sine, eliminând pe Dumnezeu din orizontul umanității, ajungând să pivoțeze în jurul propriei sale axe, prin aceasta excluzând însăși întâlnirea cu Dumnezeu (Petru, 2000).

Sociologul Peter Berger definește secta drept un grup religios a cărui gândire colectivă include elemente de ordonare a lucrurilor atât pe plan spiritual cât și social. Se menționează adesea caracterul de asociație religioasă voluntară: te naști credincios al unei Biserici sau religii, devii membru al unei secte. Aderarea presupune un demers propriu de angajare: în acest spirit, multe secte creștine nu practică botezul copiilor ci doar pe cel al adulților sau adolescenților. Teoretic, secta este locul unde expresia „sunt credincios dar nu practicant” nu-și găsește locul deoarece este luat în serios și ca un continuu îndemn la vigilență mustrează Apocalipsei (3, 16-16) „nu ești nici rece, nici fierbinte (...) pentru că ești căldicel am să te vărs din gura Mea” (Mayer, 1998).

Aceste considerente sunt valabile mai ales pentru sectele creștine. Cu toate acestea se ajunge la o slăbire a „tensiunii” în raport cu societatea de-a lungul anilor, iar când o sectă atinge dimensiuni considerabile apar și membri inactivi. Astfel rigiditatea și înflăcărea primei generații se domolește cu odată cu trecerea anilor.

Gândirea eretică transpusă în sfera realității imediate nu este altceva decât o realitate teologică și sociologică cu implicații și conotații în ambele sfere de gândire, de reflecție. Având în vedere specificul religios al sectei, putem vorbi despre o ideologie a ei materializată prin coordonatele unei gândiri eretice.

LIBERTATE RELIGIOASĂ

Voltaire definește libertatea ca *puterea de a face ceea ce vrea* (Voltaire, 2002). Astfel libertatea apare încă de la Revoluția franceză ca un drept natural și inalienabil al omului: „Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în demnitate și drepturi.” (art. 1 *Declarația Drepturilor Omului și ale cetățeanului*). Nu este întâmplător faptul că în textul respectiv drepturile sunt plasate după demnitate. În același spirit al semnificației demnității de valoare supremă și garantată, invocăm și art. 1 alin. (3) din Constituția României care enumeră demnitatea ca primă valoare umană cu acest caracter, înaintea celorlalte. Un asemenea statut se bazează pe faptul că demnitatea este un drept natural al omului care derivă din faptul că el este o ființă capabilă să gândească, să raționalizeze, să dăruiască și să se dăruiască, să tindă la asemănarea sa cu Dumnezeu.

În același document, în art. 4 se menționează: „Libertatea este de a face tot ceea ce nu face rău altora: astfel, dreptul fiecărui om nu are limite, cu excepția acelor care asigură celorlalți membri ai societății exercitarea aceluiași drepturi. Aceste limite pot fi determinate numai prin lege.” Astfel valoarea libertății depinde de cea a autogovernării raționale (Flew, 2006), adică a autonomiei în tradiția kantiană, precum și de natura contextului social, mai curând decât de drepturile individuale din filosofii politice colectiviste (Blackburn, 1999).

Libertatea religioasă este unul dintre drepturile fundamentale ale omului. Ea cuprinde libertatea religioasă pozitivă și negativă. *Libertatea religioasă pozitivă* cuprinde mai ales libertatea unui individ sau a unei comunități de a practica orice religie sau convingere fără nici un dezavantaj. *Libertatea religioasă negativă* cuprinde dreptul de a nu avea nici o religie, respectiv de a renunța la propria religie sau convingere și de a nu fi forțat la adoptarea sau păstrarea directă sau indirectă a unei religii sau convingeri.

Libertatea religioasă ne apare ca fiind una din formele libertății de conștiință, care constă în garanția pe care legea fundamentală o asigură persoanelor fizice de a decide singure, fără nici o constrângere exterioară, dacă au o anumită credință religioasă.

COORDONATELE PROZELITISMULUI MULTICULTURAL

Max Weber a definit Biserica drept o instituție menită de a oferi mântuirea, iar secta drept un grup contractual. Ernest Troeltsch le situează în opoziție dialectică. Secta și Biserica reprezintă două tendințe a căror opoziție există deja în germene încă de la începutul creștinismului:

conservatorismul tipic Bisericii și radicalismul gândirii eretice (Vernette, 1996).

Prin radicalismul gândirii sale, secta pretinde a poseda puritatea învățaturii și o morală rigoristă, evanghelică, caracterizată de voință inflexibilă de a realiza idealul Predicii de pe Munte, refuzând însă învățătura creștină, formulată și experimentată de membrii Bisericii.

Această atitudine exprimă o dimensiune teologică a gândirii eretice și anume *fundamentalismul*. În acest sens, sectologul Richard Bergeron spune: „fundamentalismul refuză să recunoască caracterul istoric al textelor biblice. Orice adevăr religios și moral este istoric, este legat în mod necesar de o conjunctură particulară” (Petru, 2000). Cu alte cuvinte, adevărul mântuirii revelat de Dumnezeu în Hristos are o orientare umană și înțelegerea lui este una teandrică.

Văzută prin prisma gândirii eretice, mântuirea este o problemă personală și nu o relație cu un organism investit cu grație divină (Vernette, 1996). Exigențele etice sunt aceleași pentru toți membrii. Dorința de a menține, prin disciplină și excomunicare puritatea comunităților sectare se vedește a fi cu atât mai necesară, cu cât sfințenia este ce a participanților și nu o calitate inerentă a grupului.

Trăsăturile definitorii ale sectei și ale gândirii eretice implicit pot fi rezumate la alegerea voluntară și reciprocă, separatism și exclusivism, autoidentificare cu grupul menținut prin supraveghere și excludere, elitism și legitimare directă de la Dumnezeu. Trebuie remarcat faptul că toate aceste trăsături nu sunt întâlnite niciodată în stare pură, dar o frecvență asiduă a unora dintre aceste mișcări le pune clar în evidență.

Plecând de la aceste trăsături definitorii, conturate drept puncte de reper ale sectarismului, putem identifica foarte ușor rezultatul acțiunii lor și anume atitudinea expansivă a gândirii eretice ce se manifestă violent și virulent printr-un prozelitism exacerb.

Acest prozelitism a însoțit mișcarea sectară încă de la începuturile ei, dar odată cu dezvoltarea procesului acut de secularizare, atitudinea expansivă a gândirii sectare a primit drept „binecuvântare” un teren vast și propice pentru o dezvoltare liberă și dezinvoltă.

PROCESUL DE SECULARIZARE

Secularizarea reprezintă fenomenul de desacralizare a lumii ca urmare a tendinței de a aduce sacralul sub autoritatea profanului. Mai mult ca niciodată, omul contemporan se confruntă cu acest proces de secularizare, care ia tot mai mult amploare în viața cotidiană.

Etimologic termenul de secularizare provine din limba latină *saeculum* și desemnează

lumea, ca realitate spațio-temporală. Tot în limba latină termenul de *lume* poate fi exprimat prin substantivul *mundus*, iar echivalentul grecesc al cuvântului este *κοσμος* (Popa, 2000).

Există două concepții despre lume a omului contemporan și anume concepția *autonomă* care s-a manifestat cu intensitatea încă din secolul al XVIII –lea, supranumit și *Secolul luminilor*, secol care îl elimină pe Dumnezeu din creația văzută, izolându-L într-o transcendență inaccesibilă. Astfel, omul a luat locul lui Dumnezeu pe pământ, a dobândit o putere tehnologică, dar și-a pierdut puterea spirituală, devenind prizonierul propriilor patimi. Parte integrantă a acestei concepții, procesul de secularizare, chiar dacă a permis omului să dobândească victorii științifice, nu l-a făcut însă și fericit, el trăind doar cu vidul spiritual provocat de absența lui Dumnezeu. A doua concepție, este cea ortodoxă despre lume, care este una *teonomă*, afirmând cu tărie transcendența lui Dumnezeu față de lume, cât și prezența Lui imanentă în lume prin energiile Sale necreate. Teologia răsăriteană afirmă cu tărie dimensiunea cosmică a mântuirii lui Hristos (Popescu, 1998).

Raportându-ne la contemporaneitate observăm că o delimitare din ce în ce mai clară între autoritatea statală și cea bisericească se acutizează nu doar în Europa ci și pe întreg mapamondul (exceptând țările arabe). Această ruptură între cele două „instituții” este pregnantă mai ales în Occident și în partea central-vestică a Europei, având însă vizibil tendința de a îngloba și estul bătrânului continent.

Pe acest fond universal al globalizării, al acutizării procesului de secularizare și nu în ultimul rând al respectării drepturilor și libertăților omului, gândirea eretică este cea care câștigă teren deoarece vine cu noi alternative „religios-spirituale” ce au menirea de a răspunde problemelor imanente ale societății.

Lupta pentru asigurarea libertății religioase pentru cetățeni și confesiunile neortodoxe este transformată în cauză a tuturor partidelor politice parlamentare deoarece ține de esența democratizării societății, de promovarea drepturilor omului. Această stare de lucru nu este înghețată, nu este o fatalitate, prin acțiune politică culturală și civică se va accepta realizarea modernizarea relațiilor Stat – Biserică. Referitor la acest lucru C. Yannaras afirmă: „O separație certă între Biserică și Stat este necesară. Cu condiția ca Statul să respecte Biserica în realitatea ei de trup a lui Hristos (...) trebuie să avem o separație netă, fiind vorba de două realități diferite” (Fonta, 1998).

CONCLUZII

Astăzi asistăm la o nouă formă de mărturisire publică a credințelor în contextul democratic. Acest fapt este posibil deoarece toate democrațiile moderne practică separarea religiei de Stat, conform unui cadru constituțional și juridic variabil (Schlegel, 2005). Această libertate și garantare a ei de către stat a făcut posibilă manifestarea diferitelor afinități religioase ale unora sau altora. Pe acest eșafod al libertății și al secularizării s-au conturat în deplină liniște și coordonate gândirii eretice.

Căderea blocului comunist în Europa de Est a avut un impact hotărâtor asupra vieții politico-economico-sociale, dar și asupra vieții spirituale. România s-a aliniat și ea la noile coordonate internaționale ale sfârșitului de secol XX, încercând, mai ales prin reforme interne, să recupereze avansul occidental reflectat mai ales în situația economico-socială și politică, dar nu în ultimul rând și în mentalitate. Aceste reforme, printre altele, au vizat atât libertatea de exprimare dar în același timp și libertatea religioasă.

Dată fiind situația actuală, a unei societăți secularizate, a omului cosmopolit ce nu mai pune accent pe legătura sa directă cu divinitatea, a diferitelor forme așa zis religioase, ce încearcă cu ajutorul societății să ofere o amplă diversitate ce se dorește a fi cât mai permisibilă și tolerantă, înlocuind sancțiunile morale, persoană umană ajunge de multe ori într-un punct de „mort” al existenței ei, când nimic și nimeni nu o poate mulțumi. Iar de multe ori singura scapare pare a fi suicidul. În Japonia de pildă, rata sinuciderilor este înspăimântătoare, Guvernul nipon făcând demersuri și investind bani pentru încercarea „schimbarea mentalității” a unei generații care nu mai vrea să muncească șapte zile pe săptămână. Europa este lovită și ea de o expresie a fundamentalismului religios, care curmă vieți, iar deja celebrul joc „Balena albatru” face și continuă să facă noi victime în rândul tinerilor.

Nevoia de liniște interioară, de motivație, de dorință de viață reprezintă apanajul spiritualității unui popor. Sacrul s-a deosebit de profan dar întotdeauna a motivat existența umană. Lucrarea de față a avut ca scop prezentarea cât mai succintă a impactului gândirii religioase, într-o perioadă marcată din ce în ce mai mult de un acut proces de secularizare, în viața spirituală și socială a *πολις* – *ului* și a implicațiilor acestora.

BIBLIOGRAFIE

- [1] ***, (1998). *Dicționar Biblic*, vol III, trad. Constantin Moisa, Ed. Stephanus, București;
- [2] Blackburn, S. (1999). *Dicționar de filozofie*, trad. Cătălia Iricinschi, Ed. Univers enciclopedic, București;
- [3] Carrez M., Morel F., (1999). *Dicționar grec-român al Noului Testament*, trad. Gheorghe Badea, Ed. IBMBOR, București;
- [4] Flew, A., (2006). *Dicționar de filozofie și logică*, trad. D. Stoianovici, Ed. Humanitas, București;
- [5] Fonta, I., (1998). *Libertatea religioasă în România, împliniri, oportunități, perspective*, Ed. Studium, Cluj-Napoca;
- [6] Leon-Dufour, X., (1978). *Dictionnaire du Nouveau Testament*, Editions du Seuil, Paris;
- [7] Mayer, J. – F., (1998), *Sectele, neconformisme creștine și noi religii*, ediția a II –a, trad. Ruxana Pinteș, Ed. Enciclopedică, București;
- [8] Petraru, G., (2002). *Misiologie Ortodoxă, Revelația divină și Misiunea Bisericii*, Ed. Pamfilus, Iași;
- [9] Idem, (2000). *Ortodoxie și prozelitism*, Ed. Trinitas, Iași;
- [10] Popa, G., (2000). *Comuniune și înnoire spirituală în contextul secularizării lumii moderne*, Editura Trinitas, Iași;
- [11] Popescu, D., (1998). *Hristos – Biserică – Societate*, EIBMBOR., București;
- [12] Idem, (1999). *Prefața lucrării Ereticii și răstăcirile lor doctrinare*, Ed. România creștină, București;
- [13] Schlegel, J. – L., (2005). *Legea Domnului contra libertății oamenilor*, trad. I. Țițeică, Ed. Corint, București;
- [14] Vernet, J., (1996). *Sectele*, trad. Cleopatra Sava, Ed. Meridiane, București;
- [15] Voltaire, (2002). *Dicționar filosofic*, trad. Anca Delia Comăneanu, Ed. Polirom, Iași.